

ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЕЗІЇ ІВАНА МАНЖУРИ

НТУ «Дніпровська політехніка»

Братусь В.П.

Науковий керівник: докт. філол. наук, проф. Біляцька В.П.

Фольклор і міфологія в усі часи є тим невичерпним джерелом, яке рятувало людство як від зовнішніх проблем, так і внутрішніх, духовних. Звернення до традицій, до народної поетики відбувалося завжди природньо, бо письменники прагнули показати людям духовну культуру і спадщину пращурів, транслювати її крізь призму своєї творчості.

Таким був і геній Придніпров'я, сквородинець за покликом душі, поет Іван Манжура. За своє життя він встиг дуже багато: був перекладачем, етнографом, краєзнавцем, лексикографом та поетом. Дуже трепетно він ставився до усної народної спадщини і прославився, у першу чергу, як збирач фольклору. Його поетичні доробки були обділені увагою літературознавців, хоча в поезіях І. Манжури міститься багато зразків того, як майстерно вплітається народна поезія в авторські рядки. Його збирацьку та поетичну діяльність вивчали С. Єфремов, Н. Сумцов, М. Бернштейн, І. Березовський, хоча й оцінювали його більше як збирача усної народної спадщини, тож поле досліджень поетичного доробку І. Манжури ще дуже велике.

Феномен фольклору як каталізатора культури народу особливо відображався тоді, коли в історичних та суспільних умовах з'являлися перешкоди в проявленні національного піднесення. Такою перешкодою був і зашморг цензури царату на шиї талановитого поета Манжури, бо за його життя була видана лише одна збірка «Степові думи та співи» (1889), інші було надруковано лише посмертно. Збірка «Над Дніпром» – одна з таких. Вона містить безліч віршів із міфологічними та фольклорними елементами і, безумовно, є скарбницею для вчених-літературознавців.

Варто зазначити, що як фольклорна, так і літературна частки в поезіях Івана Манжури виглядають дуже лаконічно, виважено та споріднено, бо саме його вірші давали розуміння про дійсність та традиції народу України того часу, для якого він і писав вірші. У збірці «Над Дніпром» поет наблизився до народного життя, є поезії, написані за зразком календарно-обрядового циклу: від Різдва до Великодня, від «Явдокії» до «На Купала». Чудове поєднання рис календарно-обрядових та соціально-побутових пісень робить його поезію довершеною, а простий ритмічний малюнок, як прийнято в усній народній творчості ще здавна, не обтяжує читача, а навпаки, допомагає відчутти й заглибитися.

Скільки в поета віршів, присвячених весні? Три «Веснянки», один «По весні» і один вірш із назвою «Весна», в кожному з яких є певні фольклорні аспекти, які так майстерно ввів Іван Манжура. Веснянки – чи не найрозповсюдженіші твори серед календарно-обрядового циклу: у давнину народ закликав весну прийти скоріше своїм співом і танцями, розмовляв із нею

як з людиною. У поезії Манжури спостерігаємо те ж саме: тут і класична народнопоетична ритміка та способи римування, і застосування риторичних звертань, за якою більшість народних пісень і створювалася, і зменшувально-пестливі форми звертань:

Весняночка, паняночка,

Чом на тобі пусто?

Чом немає челядоньки,

Як бувало густо? [2, с.135].

Ой, зав'язала дівчинонька рутвяний вінок,

Закрасила голівоньку, пішла у танок [2, с.15].

Власне кажучи, у цьому ж вірші бачимо і паралелізми з порівняннями – калина в лузі, краще якої не знайти, та найгарніша дівчина на вулиці:

«Ой, того ж я красивіша усіх на виду,

«Що кохаюсь у батенька, мов бджілка в меду»

– Ой, того ж мені, дівчино, нема по красі,

Що купуюсь я щоранку у божій росі [2, с.15].

Так само влучно автор послуговується і лексичними повторами: *«Та вже весна, та вже красна...»*[2, с. 87], – вони дуже широко використовувалися в народних піснях. Однак не лише художні та ритмічні засоби пов'язують поезію Манжури з народною – образи та традиції теж наскрізно пронизують усю його творчість. Рута в народній поезії – це дуже поширений фольклорний символ, а рутвяний вінок свідчить про дівування. Танок, особливо у веснянках, це теж давній звичай – хороводи були невід'ємною частиною святкувань. А у вірші «На Купала» Іван Манжура зобразив традиційний обряд плетіння вінків, щоб зустріти призначеного долею коханого. Свято Купала або Купайла, як його ще називають, вважалось язичниками головним святом, бо люди вшановували життєдайні сили природи і шлюбівання двох основних священних стихій – Води та Сонця. З ним також пов'язано два найголовніші міфічні персонажі – Купало та Марена. Це головні дійові особи обряду, а ще чоловік та жінка. Тож зовсім не дивно, що в цей час молодь активно шукала собі пару різними способами: танцями, стрибками через вогонь або, як у випадку Манжури, плетінням вінків. Одразу бачимо міфічну силу сплетених квітів, щоб привабити молодих парубків і деталізацію козака: молоденького, у блакитному жупані і з лицем, як у пана. Це, знову ж таки, одна з особливостей народної творчості – деталізація. Однак сумуємо, коли козак проїжджає повз дівчину, яка потім рве вінок, щоб *«марно й не в'янув»*. У цьому вірші також можна побачити достатньо традиційне в народних піснях порівняння: *«Сполохнулось серденьтко / Дівоче, як пташка»* [2, с.84].

Інший вірш Манжури змальовує українські традиції зустрічі нового року – тоді ще його святкували весною, коли природа починала прокидатися від зимової сплячки. Свято Явдокії з однойменного вірша – перше свято весни і має безліч звичаїв, які наші пращури знали, а Іван Манжура художньо інтерпретував. *«Весело свисне сьогодні бабак»* [2, с.88] – бабак, що прокинувся і вийшов на світ, тричі свистить, а потім вкладається на інший бік і спить аж до Благовіщення. Українці в давнину виходили на поля, щоб послухати той свист.

Та не лише свято описав Манжура, поет також додав і повчального у вірш: «Хто не направ під димком, тому же не видно тепер допрядати, не нарядеш бо уже під тинком» [2, с.89], – є така народна мудрість, що як зимою не нарядеш, то і потім допрясти не вийде.

Не оминув поет і жниварство. У своїх творах він описує хліборобів та звеличує їхню складну і вкрай важливу працю. Взагалі, процес вирощування зерна на хліб, його покосу та збирання завжди було міфологічним дійством, а обжинки – то ціле свято. І у своєму вірші «Обжинки» Іван Манжура подає всю магічність закінчення збирання врожаю та прохання до Бога, щоб наступний рік був таким плодовитим, як і цей: «*Боже помагай*» [2, с.100]. Поет використовує у вірші і найбільш розповсюджені провідні мотиви традиційних обжикових пісень: величання господаря, вдячність нивам за гарний врожай і заклик до праці наступного року. Манжура описує свято обжинків дуже яскраво, наголошує, що його святкують усі: чоловіки, молоді жінки просять у господаря винагороду за їхню тяжку працю, щоб дав меду, вина або налив чарку. Так само, як і у своїх веснянках, поет послуговується зменшувально-пестливою лексикою та гіперболізацією:

*Та лий бо повненько,
Щоб не жалібненько,
Та нам було сили,
Котору вложили...* [2, с. 99].

Людина, яка присвятила своє життя збиранню фольклору та розмовам із носіями мови та традицій – народом, не може писати віршів сухих та неживих, у свої витвори мистецтва він залучає історію та звичаї пращурів. Вражає ще й те, як органічно вплітаються міфологічні елементи в рядки поета Придніпров'я, а також, як майстерно й талановито сквородинець транслює, в першу чергу, красу і волю народу України крізь свої вірші.

Багатогранна поезія Івана Манжури сповнена народнопоетичними образами та символами, які можна трактувати по-різному, залежно від того, до якого з циклів належить той чи інший вірш. Але одне зрозуміло, філігранна робота майстра своєї справи має бути якнайглибше вивчена науковцями та заслуговує на високу оцінку критиків.

Перелік посилань

1. Жулинський. М. Г. Манжура Іван Іванович. *Шевченківська енциклопедія*: Т.4:М—Па / у 6 т. / [Електронний ресурс] Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. 2013. С. 62–63. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shevchenkivska_entsyklopediia/Tom_4_M_Pa.pdf
2. Манжура І. І. Поезії [Електронний ресурс] вступ. ст. І. Айзенштока Харків: Держ. вид-во України. 1930. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11455>.